

POVJESNI RAZVOJ MALOLJETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA

- Poseban osvrt na krivičnopravni status maloljetnika -

Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, za razliku od velikog broja zakonodavstava, poznaje samo jednu sankciju lišenja slobode - kaznu maloljetničkog zatvora.

To je specifična sankcija lišenja slobode maloljetnika, koja je u predmetno zakonodavstvo prvi put uvedena Novelom KZ FNRJ iz 1959. godine prilikom sveobuhvatne reforme dotadašnjeg ex-jugoslavenskog maloljetničkog krivičnog zakonodavstva.

Uvođenjem ove sankcije napuštena je izrazito represivna politika sankcioniranja u okviru koje je maloljetnim učiniteljima krivičnih djela bilo moguće izricati i kazne općeg krivičnog prava koje su se primjenjivale prema punoljetnim osobama.

- Tadašnja reforma predstavljala je tendenciju jačanja prava maloljetnika, te daljnju humaniziranju njihovog krivičnogpravnog statusa.
- Ta humanizacija koja se u nacionalnom pravu i na internacionalnom nivou nastavila sve do današnjih dana, kako tada, tako niti u modernom dobu nije dovela do potpunog ukidanja (kazne) lišenja slobode maloljetnika ili njoj sličnih formi sankcioniranja ove kategorije počinitelja.
- Za istaknuti je kako ne postoji jedan općeprihvaćeni i unificirani model normativnog uređenja ove sankcije.

- Zbog psihofizičkog razvoja maloljetnika, u svim sustavima ipak, se primjenjuju posebna pravila o odmjeravanju te kazne, odnosno njenom izricanju u kraćem trajanju nego kada se ona izriče punoljetnim osobama, kao i posebna pravila o izvršenju iste.
- S druge strane, u manjem broju zemalja se susreću posebne kazne lišavanja slobode maloljetnika, koje se po svojoj prirodi i vrsti tretmana razlikuju od sličnih sankcija općeg krivičnog prava, te se kao takve mogu izricati samo maloljetnim počiniteljima krivičnih djela, te mlađim punoljetnicima.

- Kao primjer takvih sankcija može se navesti kazna maloljetničkog zatvora u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu i zakonodavstvima zemalja bivše SFRJ, kao i kazna za maloljetnike (Jugendstrafe) u njemačkom zakonodavstvu, odnosno sankcija pod nazivom zadržavanje u posebnoj ustanovi za maloljetnike (gr. eidiko katastima kratisis neon) u grčkom zakonodavstvu.
- U tom smislu, razlikuju se rješenja koja je to donja dobna granica, odnosno uzrast maloljetnika kojemu se može izreći ova sankcija, uvjeti pod kojima se ona može izreći, u kakvoj ustanovi se izvršava, koja je gornja dobna granica do koje se prema osobama koje su krivično djelo počinile u doba maloljetstva, a koje su tokom izdržavanja date kazne postale punoljetne primjenjuje poseban tretman i pravila izvršenja iste itd.

- Skoro sva zakonodavstva predviđaju da kazna lišenja slobode maloljetnika ima prvenstveno tretmansku i edukativnu ulogu.
- Pravila UN-a o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila) proklamiraju načelo da se sankcija lišenja slobode, kao i druge sankcije institucionalnog tipa, trebaju izricati samo kao krajnje sredstvo društvenog reagiranja prema maloljetnicima koji su došli u sukob sa zakonom (ultima ratio).
- Takve kazne se trebaju izricati u što kraćem trajanju.

- Upravo pitanja mogućeg (minimalnog i maksimalnog) trajanja sankcije lišenja slobode i obima njenog izricanja, predstavljaju neke od najznačajnijih indikatora prirode sistema maloljetničkog krivičnog pravosuđa u određenoj zemlji.
- Navedena pitanja predstavljaju i neka od osnovnih obilježja zakonske i sudske politike sankcioniranja maloljetnika te pokazatelja da li se u nekoj zemlji provodi „humana“ ili represivna politika sankcioniranja ove kategorije počinitelja krivičnih djela.

- Kada je riječ o trajanju kazne maloljetničkog zatvora u bosanskohercegovačkom pravu treba istaći da ono nije ravnomjerno uređeno na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.
- To stoga što u ovoj zemlji egzistiraju četiri relevantna zakonodavstva kojima je normiran krivičnopravni status maloljetnika, pa i predmetno pitanje:
 - a) zakonodavstvo na nivou Bosne i Hercegovine (tzv. državnom nivou),
 - b) zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH),
 - c) zakonodavstvo Republike Srpske (RS) i
 - d) zakonodavstvo Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (BDBiH).

- U svim zakonodavstvima nije prihvaćen ujednačeni legislativni model.
- Tako je na nivou Bosne i Hercegovine i dalje prisutan tradicionalni model, shodno kojem je pravni status maloljetnih učinitelja krivičnih djela uređen posebnim cjelinama u okviru općeg krivičnog zakonodavstva, odnosno
 - Krivičnog zakona,
 - Zakona o krivičnom postupku i
 - Zakona Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera.

- U Republici Srpskoj početkom 2011.,
- u Brčko Distriktu BiH krajem 2012. godine,
- te u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: F BiH) početkom 2015.
- počeli su se primjenjivati zakoni o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku kao posebni legislativni tekstovi, koji autonomno reguliraju sveukupni krivičnopravni status maloljetnika te donose i određene novine vezano za trajanje kazne maloljetničkog zatvora.

- KZ BiH propisano je da kazna maloljetničkog zatvora ne može biti kraća od jedne niti duža od deset godina.
- Ovakav način zakonskog određenja mogućeg trajanja kazne maloljetničkog zatvora pokazuje bitno drugačije tendencije u određenju njenog minimuma i maksimuma u odnosu na minimalno i maksimalno trajanje kazne zatvora, kao sankcije općeg krivičnog prava.
- Navedeni pristup tradicionalno se opravdava činjenicom kako odnosnom sankcijom pored opće-preventivnih treba ostvariti i
- - edukativne ciljeve sankcioniranja,

- - da se (pre)odgoj,
 - - stručno osposobljavanje i
 - - pravilan razvoj maloljetnika kod kojih je indicirana primjena date sankcije ne može ostvariti u (kratkim) vremenskom intervalu ispod jedne godine.
-
- Ako imamo u vidu da se zakonska svrha maloljetničkog zatvora ne iscrpljuje samo u individualnoj prevenciji, već da se njome treba ostvariti i svrha generalne prevencije, smatra se da se ovakvim maksimumom njenog trajanja mogu postići i takvi ciljevi.

- Ako imamo u vidu da se zakonska svrha maloljetničkog zatvora ne iscrpljuje samo u individualnoj prevenciji, već da se njome treba ostvariti i svrha generalne prevencije, smatra se da se ovakvim maksimumom njenog trajanja mogu postići i takvi ciljevi.
 - **Trajanje kazne maloljetničkog zatvora prema novom maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu**
- Kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učinitelju krivičnog djela ne može biti duža od pet godina, a izriče se na pune godine ili na mjesec.

- Za krivično djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za stjecaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, maloljetnički zatvor može trajati do deset godina.
- Dakle, novim zakonskim rješenjem nije eksplicitno određen opći minimum predmetne kazne.
- Minimalno trajanje maloljetničkog zatvora je jedan mjesec, što okvirno korespondira općem minimumu kazne zatvora primjenjive na odrasle učinitelje krivičnih djela.

- U pojedinim zakonodavstvima opći minimum kazne lišenja slobode maloljetnika nije eksplicitno određen, što znači da se ona može izricati u trajanju od samo nekoliko dana ili tjedana.
- Prednosti ovakvog zakonskog rješenja ogledaju se u tome što je ono izuzetno fleksibilno i elastično, tako da ostavlja dovoljno prostora sudiji za maloljetnike da odmjeri kaznu u skladu sa odgojnim potrebama maloljetnika.
- Za pretpostaviti je kako su upravo ovi razlozi utjecali na entitetske zakonodavce, kao i na zakonodavca u BDBiH da na navedeni način urede opći minimum kazne maloljetničkog zatvora.

- Na navedeno zakonsko rješenje zasigurno su inspirativno utjecale preporuke Komiteta UN za prava djeteta, koji je u svojim zaključnim primjedbama na Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djece u ovoj zemlji (iz 2005.), bosanskohercegovačkim vlastima inter alia preporučio da se razmotri mogućnost izmjene trenutnih zatvorskih kazni koje se primjenjuju nad osobama između šesnaest i osamnaest godina starosti koja su počinila krivično djelo, ukidanjem minimalne jednogodišnje i smanjenjem maksimalne desetogodišnje zakonske kazne.

- Pa i pored izuzetnog respekta prema shvaćanjima i preporukama visokih međunarodnih foruma, kakav je Komitet UN za prava djeteta, te uvažavajući poredbeno-pravna iskustva, mišljenja smo kako predmetna legislativna novina, ipak, ne predstavlja naučno prihvatljivo i održivo normativno rješenje i to:
- - zbog dobro poznatih i prihvaćenih kritika na račun kratkotrajnih kazni lišavanja slobode.
- Između ostalog, jedan od osnovnih prigovora takvim kaznama ogleda se u tome što one u tako kratkom vremenskom intervalu ne mogu realizirati ozbiljniji rehabilitacijski program.

- Ovo stoga što imajući u vidu da svrha maloljetničkog zatvora obuhvata i ciljeve generalne prevencije, odnosno utjecaja na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela, upitno je koliko ona može ostvariti generalnopreventivne učinke.
- Valja reći da u nauci preovladava shvaćanje kako sud ipak ne bi smio izreći kaznu maloljetničkog zatvora koja bi bila u potpunom nesrazmjeru sa težinom krivičnog djela i stepenom krivnje maloljetnika.
- Imajući u vidu da se maloljetnički zatvor može izreći samo za teška krivična djela sa istom takvom posljedicom i visokim stepenom krivnje očigledno je kako bi izricanje date sankcije u trajanju od svega nekoliko mjeseci bilo u potpunom nesrazmjeru sa težinom počinjenog krivičnog djela i stepenom krivnje maloljetnika.

- Stoga smo mišljenja da je uvažavajući navedene razloge, ali i preporuke međunarodnih dokumenata o svođenju institucionalnog tretmana na najkraću moguću mjeru, te njegovu primjenu samo onda kada je to zaista neophodno, kao opći minimum maloljetničkog zatvora trebalo odrediti opći minimum od šest mjeseci, što u novom zakonodavstvu predstavlja i minimum trajanja zavodskih odgojnih mjera, koje čine maloljetničke krivične sankcije institucionalnog tipa, baš kao i kazna maloljetničkog zatvora.
- Slijedom navedenog, za zaključiti je kako ovakav vremenski okvir predstavlja najkraći period unutar kojeg bi se mogli ostvariti ciljevi i svrhe propisivanja i izricanja kazne maloljetničkog zatvora.

- Za istaknuti je da je navedeno rješenje vezano za minimum trajanja kazne lišenja slobode maloljetnika određeno i u mnogim europskim zakonodavstvima.
- Slijedeći međunarodne standarde da se institucionalni tretman maloljetnika koristi samo kada je to zaista neophodno i u što kraćem trajanju, posljednjim izmjenama maloljetničkog krivičnog zakonodavstva u RS i BDBiH došlo je do izmjena i općeg maksimuma kazne maloljetničkog zatvora, koji sada u načelu iznosi pet godina, s tim da se povodom najtežih krivičnih djela, kao i nekih drugih okolnosti, ova najstroža maloljetnička sankcija može izreći u maksimalnom trajanju do deset godina.

- Ovakvo rješenje u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu ima puno opravdanje i zbog kaznene politike domaćih sudova.
- Prema evidenciji u strukturi izrečenih kazni maloljetničkog zatvora u izuzetno značajnom opsegu participiraju upravo kazne maloljetničkog zatvora do pet godina, a teže kazne se izriču samo u izuzetnim slučajevima.
- Evidentno je da rješenje o izricanju maloljetničkog zatvora u maksimalnom trajanju do pet godina korespondira ciljevima individualne prevencije, jer je to optimalan vremenski period unutar kojeg bi se mogli realizirati i najzahtjevniji rehabilitacijski programi.

- Međutim, u određenim slučajevima zakonodavac je dao prednost težini ili načinu počinjenja krivičnog djela propisujući da se tim povodom može izreći kazna maloljetničkog zatvora do deset godina.
- Pri tome, očigledno je da izricanje maloljetničkog zatvora u trajanju do pet godina predstavlja redovni (osnovni) maksimum, dok izricanje odnosne kazne u vremenskom okviru između pet i deset godina čini dodatnu mogućnost.
- Takav zaključak temeljimo na činjenici da izricanje date sankcije u trajanju preko pet godina, odnosno od pet do deset godina predstavlja zakonsku mogućnost, ali ne i obavezu suda.

- To znači da i u slučaju krivičnih djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili kazna zatvora teža od deset godina, sud može odmjeriti i kaznu maloljetničkog zatvora ispod pet godina.
-
- Dodatno, krivična djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora predstavljaju najteža krivična djela, koja u sveukupnom spektru krivičnih djela koja egzistiraju u bosanskohercegovačkom krivičnom zakonodavstvu participiraju u izuzetno skromnom obimu.

- Stoga je za očekivati kako će se ista i vrlo rijetko javljati u strukturi maloljetničkog prestupništva, a shodno tome i mogućnosti izricanja odnosne sankcije u trajanju od pet do deset godina.
- Da je ovakva pretpostavka osnovana potvrđuju i relevantne statistike iz oblasti postupanja sa maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom u Bosni i Hercegovini.

- S druge strane, u novom maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu u FBiH je glede općeg maksimuma kazne maloljetničkog zatvora zadržano „staro“ normativno rješenje, te shodno odredbama čl. 51. ZZPDMKP FBiH kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učinitelju krivičnog djela ne može biti duža od deset godina.
- Zakonodavci u RS i BDBiH mogućnosti izricanja kazna maloljetničkog zatvora u maksimalnom trajanju preko pet, pa sve do deset godina vežu samo za krivična djela za koja je propisana kazna dugotrajnog zatvora, odnosno za stjecaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od deset godina, kao djela koja se u teoriji krivičnog prava s obzirom na njihovu apstraktnu težinu smatraju teškim krivičnim djelima.

- U skladu s tim, hipotetski, nadležni sudija u RS i BDBiH maloljetnom učinitelju ne bi mogao izreći kaznu maloljetničkog zatvora u maksimalnom trajanju od deset godina ukoliko takav maloljetnik nije učinio apstraktno teško krivično djelo, iako je njegova konkretna težina izuzetno teška, dok bi postupajući suci u FBiH u takvom slučaju mogli izreći predmetnu kaznu u maksimalnom trajanju od deset godina, odnosno odrediti najveću mjeru kazne.
- Takvo što upućuje na zaključak kako je glede konkretnog zakonskog rješenja položaj maloljetnih učinitelja krivičnih djela u FBiH teži nego kod njihovih vršnjaka u RS i BDBiH.
- Istovremeno, to predstavlja i pravi egzemplar kako se uslijed podjeljene zakonodavne nadležnosti te neusklađenosti zakonskih rješenja, građani jedne te iste države mogu naći u neravnopravnom pravnom položaju.

- Imajući u vidu da je u konkretnom slučaju riječ o posebno osjetljivoj kategoriji osoba, koja zbog svoje biopsihičke i socijalne nedoraslosti uživaju poseban („povlašteni“) krivičnopravni status, te o sankciji čiji se sadržaj ogleda u oduzimanju, odnosno ograničavanju slobode kretanja, onda, ne čudi kako se u profesionalnim krugovima revnosno insistira na potpunoj harmonizaciji različitih maloljetničkih krivičnih zakonodavstava u Bosni i Hercegovini, a što je uostalom i preporuka relevantnih supranacionalnih tijela, u konkretnom slučaju Evropske komisije.

- Moramo imati u vidu činjenicu da se pravni položaj maloljetnika u sukobu sa zakonom ne može cijeliti samo na osnovu normativnog okvira kojim je isti uređen, već je neophodno sagledati i kako se te pravne norme ostvaruju u praksi.
- Nužno je istražiti i u kojoj mjeri (trajanju), te u kom obimu u odnosu na sveukupno izrečene sankcije se izriče kazna maloljetničkog zatvora.
- Statistički podaci za prvu deceniju XX. vijeka pokazuju kako u promatranom periodu u Bosni i Hercegovini nije bilo značajnijih oscilacija na planu kažnjavanja maloljetnika, te da je kazna maloljetničkog zatvora u sveukupno izrečenim maloljetničkim sankcijama participirala tek nešto iznad 1%.

- Osim toga, sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine u gotovo polovini predmeta (48%) koji su okončani izricanjem kazne maloljetničkog zatvora, izrekli su datu sankciju u najmanjem mogućem trajanju od 1 do 2 godine.
- Komparirajući obim izricanja kazne maloljetničkog zatvora u odnosu na sveukupno izrečene sankcije maloljetnim učiniteljima u Bosni i Hercegovini s identičnim pokazateljima u pojedinim evropskim državama došlo se do saznanja da Bosna i Hercegovina zajedno sa pojedinim zemljama iz okruženja (Hrvatska, Slovenija, Srbija) pripada krugu evropskih zemalja u kojima se kazna maloljetničkog zatvora izriče u relativno skromnom obimu.

- S obzirom na navedeno može se tvrditi kako postoje značajni pokazatelji da Bosna i Hercegovina spada u red zemalja koje baštine „humanu“ politiku sankcioniranja maloljetnika koji su došli u sukob sa (krivičnim) zakonom, te da su međunarodni standardi da se sankcije ovog tipa imaju izricati samo kao krajnje sredstvo i u što kraćem trajanju dosljedno implementirani kako u relevantnom zakonodavstvu, tako i u sudskoj praksi.

- Uvidom u statističke pokazatelje vidljivo je kako zemlje iz okruženja (Hrvatska, Slovenija i Srbija) zajedno sa Kiprom, Finskom, Belgijom i Švicarskom spadaju u red zemalja u kojima je prisutan najmanji (do 3 do 4%) obim izricanja maloljetničkih krivičnih sankcija institucionalnog tipa, uključujući i kaznu maloljetničkog zatvora.
- S druge strane, u pojedinim državama obim izricanja datih sankcija je znatno veći (u Litvaniji, u Austriji, u Gruziji, u Turskoj, u Rumuniji itd.).

- Istraživanja u većini zemalja iz okruženja:
- (Hrvatska, Slovenija, te djelimično i Makedonija) dovode do zaključka da se udio maloljetnika u sveukupnoj zatvorskoj populaciji kreće ispod evropskog prosjeka.
- S druge strane, pokazatelji za Republiku Srbiju su nešto iznad evropskog prosjeka, no to je vjerojatno rezultat specifične metodologije izračuna koja je korištena u istraživanjima.
-

- Na kraju za zaključiti je:
- U spektru maloljetničkih krivičnih sankcija, kazna lišenja slobode predstavlja najstrožu krivičnu sankciju, te stoga međunarodni dokumenti proklamiraju princip da se ona ima izricati samo kao krajnje sredstvo (*ultima ratio*) i u što kraćem trajanju.
- Upravo pitanja mogućeg trajanja predmetne sankcije (onako kako je ono uređeno u pravu i kako se ostvaruje u praksi), te obima njenog izricanja, predstavljaju neke od najznačajnijih indikatora prirode sistema maloljetničkog krivičnog pravosuđa u određenoj zemlji.

- Ova pitanja čine i neka od osnovnih obilježja zakonske i sudske politike sankcioniranja maloljetnika.
- To su pokazatelji da li se u nekoj zemlji baštini „humana“ ili represivna politika sankcioniranja ove kategorije učinitelja krivičnih djela.
- Kada je riječ o maksimumu lišenja slobode maloljetnika u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu je propisano da on iznosi pet, odnosno deset godina.

- Uspoređujući ovakvo zakonodavno rješenje sa zakonodavstvom i iskustvima zemalja u okruženju dolazimo do saznanja da maksimum(i) kazne maloljetničkog zatvora u predmetnom zakonodavstvu ne prelazi(e) prosjek maksimalnog trajanja kazni lišenja slobode maloljetnika ili se čak kreće ispod tog prosjeka.
- Zaključujemo kako se pravni položaj maloljetnika u sukobu sa zakonom ne može cijeliti samo na osnovu normativnog okvira kojim je isti uređen, već je neophodno sagledati i kako se te pravne norme ostvaruju u praksi.
- Slijedom navedenog nužno je istražiti i u kojoj mjeri (trajanju), te u kom opsegu u odnosu na sveukupno izrečene sankcije se izriče kazna maloljetničkog zatvora.

- Desetogodišnji statistički podaci koji pokazuju kako u Bosni i Hercegovini nije bilo značajnijih oscilacija na planu kažnjavanja maloljetnika, te da je kazna maloljetničkog zatvora u sveukupno izrečenim maloljetničkim sankcijama participirala tek nešto iznad 1%.
- Osim toga, sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine (za ostale nivoe ne postoje zvanični podaci) u gotovo polovini predmeta (48%) koji su okončani izricanjem kazne maloljetničkog zatvora, izrekli su sankciju maloljetničkog zatvora u najmanjem mogućem trajanju od 1 do 2 godine.

- U zaključku je nadalje potrebno istaknuti i to uspoređujući opseg obim izricanja kazne maloljetničkog zatvora u odnosu na sveukupno izrečene sankcije maloljetnim učiniteljima u Bosni i Hercegovini s identičnim pokazateljima u pojedinim evropskim državama, da Bosna i Hercegovina zajedno sa pojedinim zemljama iz okruženja (Hrvatska, Slovenija, Srbija) pripada krugu evropskih zemalja u kojima se kazna maloljetničkog zatvora izriče u relativno skromnom opsegu.
- Dakle, može se tvrditi, na temelju značajnih pokazatelja, da Bosna i Hercegovina spada u red zemalja koje provode „humanu“ politiku sankcioniranja maloljetnika koji su došli u sukob sa (krivičnim) zakonom.

- Pored toga zaključuje se da su međunarodni standardi koji upućuju da se sankcije ovog tipa imaju izricati samo kao krajnje sredstvo i u što kraćem trajanju, dosljedno implementirani kako u relevantnom zakonodavstvu, tako i u sudskoj praksi.